

კონტექსტი და მნიშვნელობა

სიტყვის მეტაფორული, გადატანითი ხმარება ფრაზას მოქნილობას და ზემოქმედებითს ძალას მატებს: „ახლა თვითონაც იგემოს იგემო ნალესის ხმალისა“ (ვაჟა), „ეს ცრუ სოფელი კაცს აბურთავებს, სად არ გაიტანს“ (აკაკი).

ამიტომ მეტაფორა ხშირია არა მხოლოდ მხატვრულ მეტყველებაში, არამედ ჩვეულებრივს სასაუბრო ენაშიც.

მეტაფორული ხმარება შესაძლებელია ისე გავრცელდეს, რომ ხმარების სიხშირით წააჭარბოს კიდევ სიტყვის თავდაპირველ მნიშვნელობას: გაკენწლავს, დაროშავს, მსხვერპლს გაიღებს, ამოტივტივდება, საფანელი, დედაბოძი და სხვ. მეტაფორულად უფრო ხშირად იხმარება, ვინემ თავდაპირველი მნიშვნელობით.

გარკვეულ პირობებში მეტაფორულად ნახმარ სიტყვას შესაძლებელია ძველი მნიშვნელობა სულაც დაეკარგოს: თაკარა რომ 'მინის სადნობ ღუმელს' ნიშნავდა, დღეს აღარავინ იცის, თვით სიტყვა კომისი გადატანითი ხმარებით არაიშვიათად გვხვდება. ასევე, დღევანდელი სიტყვახმარებისათვის უცნობია თავდაპირველი მნიშვნელობა სიტყვებისა თაღლითი, ყაიდა, დამქაში...

ამა თუ იმ საგნის აღსანიშნავად რომელიმე სიტყვის მეტაფორული გამოყენება დიდად განსხვავდება ამ საგნის ნამდვილი სახელწოდების ხმარებისაგან; გადატანით ნახმარ სიტყვას მეტწილად მაინც აქვს შენარჩუნებული კავშირი იმ კონტექსტებთან, რომლებშიც ეს სიტყვა გამოიყენებოდა პირდაპირი მნიშვნელობით: აკვესებს სიტყვის მეტაფორული გამოყენების დროს ხშირად გვხვდება ცეცხლი („და მიდამოს ცეცხლს ვაკვესებ, ცეცხლს ჰანგებად დანაწვიმსა“: ი. გრიშაშვილი; „ცეცხლს აკვესებს იმ ბიჭის თვალები“: ბანოვანი; „აღმური ასდიოდა, ცეცხლს აკვესებდა თვალებიდან“: ვ. ბარნოვი), კვეხი („ხალბათობს, ამბობს ამბებსა, ენას აკვესებს კვე-

სითა“: ვაჟა); გაიღვებ სიტყვასაც მეტაფორული გამოყენებისას ემეზობლება ნაპერწკალი, ცეცხლი, ქრება..., მღორე სიტყვას — მოედინება და სხვ.

რა თქმა უნდა, მეტაფორულად ნახმარ სიტყვას ყოველთვის არ უდგას გვერდით თავდაპირველი კონტექსტისათვის დამახასიათებელი სიტყვები. მაგრამ ახლებურ ხმარებას ის მაინც მოეთხოვება, რომ კონტექსტის სიტყვები არ ეწინააღმდეგებოდეს სიტყვის პირდაპირ მნიშვნელობას. გვხვდება კი საამისო შემთხვევები. მოვიყვანო სანიმუშოდ რამდენიმეს.

ღვარძლი... მოღვლავს?

ღვარძლი ერთ-ერთი სარეველა ბალახია; ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობა თანამედროვე ქართულში დაკარგული არაა, მაგრამ უფრო გავრცელებული მაინც მისი გადატანითი ხმარებაა („ბოროტების“ მონათესავე მნიშვნელობათა გადმოსაცემად): ჩვეულებრივია გამოთქმა **ღვარძლს თესავს**; იხ. აგრეთვე: „ღვარძლის და უთანხმოების მთესავი“ (ნ. ლომოური), „თანდათან იწმინდება ღვარძლისაგან რჯულის საქმე“ (შ. დადიანი), „ამდენი ღვარძლი გულში გქონია“ (ა. აღაშია).

ღვარძლის გვერდით ასევე გადატანითი, მეტაფორული ხმარებით არაიშვიათად გვხვდება **გესლი (შხამი)**, ოღონდ პირველით **გულს** ახასიათებენ, მეორით — **ენას**: „გესლიანი ენა და ღვარძლიანი გული“ (იერ. გულისაშვილი), „რა ღვარძლი აქვთ იმისთანა, რომ ასე... გესლავენ ჩვენს სწავლა-განათლების საქმეს?“ (ილია)... ჩვეულებრივია **გულღვარძლიანი** და **ენაგესლიანი**...

ჩანს, ერთი მხრით, ღვარძლის თავდაპირველი მნიშვნელობის გაბუნდოვანებამ და, მეორე მხრით, **გესლთან** მეზობლობამ გამოიწვია **ღვარძლის** ხმარება ისეთ შემთხვევებში, როდესაც **გესლის** მეტაფორული გამოყენება იყო მოსალოდნელი: „ღვარძლიანი ხმა“ (შ. არაგვისპირელი), „ღვარძლიანად შენიშნა“, „ღვარძლიანად ჩაილაპარაკა“ (ნ. ლორთქიფანიძე). გვხვდება ასეთი ფრაზებიც კი: „წრფელსა გულში ღვარძლს ჩაასხმიან“ (ილია), „წინაპართ ღვარძლი ჩემს ძარღვებში დღესაც მოღვლავს“ (ი. ნონეშვილი). **ღვარძლის** წარმოდგენა სითხის სახით (**ჩაახხმიან! მოღვლავს!**) ამ სიტყვის მნიშვნელობას ეწინააღმდეგება, მას უგულუბელყოფს და, ცხადია, ამიტომ მეტაფორული გამოყენებაც უსაგნო ხდება.

უდიდესი წვლილი და გარკვეული ღვაწლი

წვლილი სახარებაში ნახმარი სიტყვაა. სახარებაში მოთხრობილია, რომ ქრისტე დადგა სალაროსთან („ფასის საცავთან“) და უყურებდა, თუ როგორ დებდა ხალხი ფულს. „და მრავალი მდიდართა დასდევს ფრიად. და მოვიდა ქუჩრივი ერთი გლახაკი და დასხნა თ'რნი მწულილინი“. იესომ დაუძახა მოწაფეებს და უთხრა მათ: ამ ღარიბმა ქვრივმა ყველაზე მეტი შემოსწირა ამ სალაროს, რადგან სხვამ ყველამ „ნამეტნავისაგან მათისა შემოწირეს, ხოლო ამან ნაკლულევანებისაგან თვისისა ყოველი, რაჲცა აქუნდა, შემოწირა საცხორებელად მისა“.

ეს სახარებისეული სიტყვა გავრცელდა ახალ ქართულში (მსგავსად რუსულისა და სხვა ევროპული ენებისა, სადაც лепта, obile, Scherf არის 'популярное подаяние', 'kleiner Beitrag'). **წვლილს** ბევრი ჩვენი მწერალი იყენებს: „და მით მსოფლიო ტრაპეზზე შენც შეიტანე წვლილი“ (აკაკი), „შეეძლებთ თავისებური წვლილი შევიტანოთ დიდებულს მსოფლიო სალაროში“ (ი. გოგებაშვილი)...

რაკი სახარება გამოაკლდა საკითხავი წიგნების სიას, ამ გამოთქმის სახარებასთან კავშირის გრძნობაც გაქრა. **წვლილი** ახალ კონტექსტებში გაჩნდა, კერძოდ, **მიუძღვის** ზმნასთან: „ჩემს მეგობრებსაც ამ დიდებაშიც მიუძღვიოთ წვლილი“ (რ. მარგანი), „მცირე წვლილი როდი მიუძღვის“, „გარკვეული წვლილი მიუძღვის“, „მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის“...

უკვე აქედან ჩანს, რომ **წვლილის** გამოყენების ამგვარმა უზუსტობამ ზოგიერთი ავტორის სიტყვახმარებაში გამოიწვია **მცირეოდნობის** გაგების დაკარგვა და სწორედ საპირისპირო მნიშვნელობით ხმარება. პრესაში ხშირად გვხვდება **ღირსეული წვლილი**, **დიდი წვლილი**, **უდიდესი წვლილი**, **თვალსაჩინო წვლილი**, **ფასდაუღებელი წვლილი**, **ძვირფასი წვლილი**, **უძვირფასესი წვლილი**...

ყველა ამ შემთხვევაში **წვლილი** გაუმართლებლად ენაცვლება **შენაძენ** სიტყვას, რომლისთვისაც სწორედ ამგვარი ეპითეტების ხმარებაა დამახასიათებელი.

მეორე მხრით, სიტყვა **ღვაწლი** თავისი ბუნებით სწორედ დიდსა და საპატიო დამსახურებას აღნიშნავს, **ღვაწლი** გმირობაა შრომასა თუ ბრძოლაში, ამიტომ გაუმართლებელია მის დასახასიათებლად გამოვიყენოთ ისეთი სიტყვა, რომელიც რაოდენობრივ შემოფარგვლას გადმოსცემს, კერძოდ, უხერხულია **გარკვეულის** ხმარება ასეთ ფრაზაში: „გაუმჯობესდა მშრომელთა სამედიცინო მომსახურება. ამ საქმეში **გარკვეული ღვაწლი** მიუძღვის პოლიკლინიკის ექიმს“.

1 უფრო მოსალოდნელია **მიუძღვის** ზმნის ხმარება **ცოდვის**, **შეცოდების**, **დანაშაულის**, **დამსახურების**, **ამაგის**, **ღვაწლის** გვერდით.

გამოკოპიტება 'ნის ნივთის ტლანქად გამოთლას, ს ა ნ ა ხ ე ვ რ ო დ' გაკეთებას, გამოჩორკნას' ნიშნავს: „ერთხელ, ზამთარი რომ დადგა, მე და ჩემმა პატარა ფარეშებმა შვილდ-კოდლების კეთება დავიწყეთ. ქორაფის ხეს რომ ვ ა კ ო პ ი ტ ე ბ დ ი, დავაცილე წალდი, დავიკარი კოჭში და შუა გავიბე“ (აკაკი), „რალაცას თლის თუ აკოპიტებს“ (ო. ჩეჩელაშვილი), „ხეხილის გულიდან წერაქვის სატარე გამოკოპიტე ნაჯახით“ (ბ. ჩხეიძე)...

მაგრამ არაიშვიათად ეჭვი ჩნდება, რომ ნ ა ხ ე ვ რ ა დ გაკეთებას კი არა, მთლიანად დამზადებას გულისხმობს ავტორი: „გულს ჩონგურად აკოპიტებს, ზედ გაუბამს გრძნობის სიმებს“ (აკაკი).

სხვა მეტაფორაში გამოკოპიტება დაპირისპირებულიც კია გამოჩორკნასთან, უხეიროდ გაკეთებასთან: „რაა [პიესის] თემა? ვერ გამოვაკოპიტებ, გამოვჩორკნი“ (რ. ჭავჭავაძე). ამგვარი სიტყვანმარება უკვე მეტად სადავოა.

სრულიად მიუღებელია გამოკოპიტებული გამოყენება ამ ფრაზაში: „ბორჯომელთა მკლავის ძალამ წარუშლელ დაღად დასტოვა... კობხტად გამოკოპიტებული მთავარი არხის პროფილი“.

რის შებღალვა?

საინტერესო ცვლილებები განიცადა ბღალ-ფუძის გამოყენებამ. მისი თავდაპირველი მნიშვნელობა დასვრავს: „[ვაჭარმა] დაკლა თავისი შვილი და მისი სისხლით კეთროვანი შებღალა“ (საბა).

მაგრამ ამ მნიშვნელობით ის აღარ გამოიყენება XIX საუკუნეში და მხოლოდ მეტაფორულ გამოყენებაში ჩანს მისი კვალი: „როგორ ბედავთ, თქვე წუნკალო, მა წმინდა გვამის ხელებით შეხებით შებღალვას?“ (შ. არაგვისპირელი); აქ საქმე ჯერ კიდევ ფიზიკურ საგანს შეეხება, რომლის შესვრა (შებღალვა) შესაძლებელია; ეს ფიზიკური საგანი დახასიათებულია როგორც წმინდა („წმინდა გვამი“), საპირისპიროდ შებღალვისა. მაგრამ ცხადია ამასთანავე, რომ ამ შემთხვევაში ჩვენ წინაშეა შებღალვის მეტაფორული გამოყენება შეურაცხყოფის გაგებით.

იმის გამო, რომ შებღალვის პირდაპირი მნიშვნელობა დავიწყებულია, ნელ-ნელა ქრება მისი გამოყენება ფიზიკური საგნების მიმართ, თუმცა წმინდასთან დაპირისპირება შენარჩუნებული კია: „ქართული ენის სიწმინდის შებღალვა“...

შესაძლებელია ფრაზაში თვით წმინდ- ფუძე არ იყოს გამოყენებული, მაგრამ მისი გადატანითი მნიშვნელობა კი არის ნაგულისხმევი იმ საგნის თუ მოვლენის დასახასიათებლად, რომლის **შებლავა** ზედაც არის ლაპარაკი: „გოჭის დაკვლა მუსულმანთა სარწმუნოების **შებლავა** იქნებოდა“, „**ბლავს** მთარგმნელის **საპატიო სახელს**“, „**ბლავენ** საბჭოთა პედაგოგის **სახელს**“...

ხშირმა ხმარებამ **სახელ-** სიტყვასთან და ამასთანავე **სახელის**, **ავტორიტეტის** და **პრესტიჟის** მნიშვნელობათა სიახლოვემ შეაპირობა **ბლავს** ზმნის ხმარების სფეროს შემდგომი გაფართოება; გაჩნდა ასეთი ფრაზები: „მასწავლებლის **ავტორიტეტს ბლავს**“, „გაერთიანებული ერების **პრესტიჟს ბლავს**“, სადაც **დასვრის** ნიშანწყალიც აღარაა დარჩენილი.

შემდგომი ცვლილება შეაპირობა იმ გარემოებამ, რომ **ავტორიტეტსა** და **პრესტიჟის** გვერდით შესაძლებელია გამოიყენონ არა მხოლოდ **შებლავა**, არამედ, აგრეთვე **შელახვა** სიტყვაც. ამის გამო **შებლავის** ხმარების სფერო ისე გაფართოვდა, რომ მას იყენებენ ისეთ შემთხვევებშიც, სადაც სწორედ **შელახვა** არის მოსალოდნელი. და აი, ბოლოს და ბოლოს, ვიღებთ მნიშვნელობით ბუნდოვან და სტილისტიკურად მიუღებელ გამოთქმებს: **სუვერენიტეტის შებლავა**, **ინტერესის შებლავა**, **უფლების შებლავა**, **მოთხოვნების შებლავა** („უხვირორიტორიკა **ბლავს** მკითხველის ესთეტიკურ მოთხოვნებს“).

განაღდება შეიძლება თამასუქისა, ვალისა... და არა ნორმის, ამოცანის, სახელისა...

ნაღდი არის ისეთი ფული, რომელიც ნამდვილად აქვთ. აქედან **ანაღდებს** — ‘ნაღდ ფულად აქცევს’: თამასუქს ანაღდებს. ამ სიტყვის გადატანითი ხმარება გვაქვს შემდეგ ფრაზაში: „რამდენი იმედი დღეს უნდა გამართლდეს და რამდენ ძუძუსი განაღდდეს ვალი“ (გ. ლეონიძე); თუ **თამასუქს ანაღდებენ**, თამასუქი ხომ ვალის ხელწერილია, ამიტომ შესაძლებელია ითქვას **ვალის განაღდება**.

მაგრამ გაჭირდებოდა **ვალისათვის** ჩაგვენაცვლებინა **ვალდებულება**: გამოთქმებში — **ნაკისრი ვალდებულება**, **აღებული ვალდებულება** შეუძლებელია ვილაპარაკოთ ‘ნაღდ ფულად ქცევაზე’ — თამასუქთან კავშირი აქ მეტად შორეულია.

კიდევ უფრო სადავოა **განაღდება** სიტყვის კავშირი **ხარჯ** სიტყვასთან: „ესპანელები და იტალიელები თითო კარგ ნაჭერს ჩამოაჭრიდ-

ნენ საფრანგეთს თავიანთი სამხედრო ხარჯის გასახალდე-
ლაღ“ (ივ. მაჭავარიანი, თარგმ.); აქ ანაზღაურებაზე არის ლაპარაკი
და განაღდება არაფერ შუაშია.

განაღდება სიტყვის ხმარების არე უზომოდ გაფართოვდა, როდესაც იგი მიუსადაგეს რუსულ реализация-ს. თვით რუსულში ეს სიტყვა ნასესხებია და ნიშნავს პირველ ყოვლისა ‘შესრულებას, განხორციელებას’ და მერმე, როგორც ვაჭრობის ტერმინი, ‘ფულად ქცევას, გაყიდვას’. რაკი განაღდებაც ‘ფულად ქცევა’ არის, აიღეს და იგი реализация სიტყვის პირველი მნიშვნელობის გადმოსაცემად გამოიყენეს განხორციელების, შესრულების ნაცვლად. შედეგად მივიღეთ ისეთი უაზრო ჰიბრიდები, როგორიცაა „წლიური დაგეგმვის ვადამდე განაღდება“, „ნორმების გადაჭარბებით განაღდება“, „რაიონში 26 კოლმეურნეობამ თამბაქოს ჩაბარების გეგმვერ შეასრულა, მაშინ როცა მთლიანად რაიონმა გეგმა 124 პროცენტით გაანაღდა“, „პირნათლად გაანაღდეს მოცემული სიტყვა“, „ხუთ თვეში 100,8 პროცენტით განაღდა ნახევარი წლის პროგრამა“, „ქარხნის კოლექტივმა პირობა დიდი გადაჭარბებით ვადამდე გაანაღდა“, „უზრუნველყოფენ ბიუჯეტის განაღდებას“ და სხვ. და სხვ.

ყველა ამ შემთხვევაში ბუნდოვან განაღდებას უკანონოდ უჭირავს ის ადგილი, რომელიც კანონიერად ეკუთვნის გამჭვირვალე მნიშვნელობის კარგ ქართულ სიტყვას — შესრულებას. შესაძლებელი არის სწორედ შესრულება (და არა განაღდება) დავალების, ნორმების, გეგმის, პროგრამის, ბიუჯეტის, სიტყვის, პირობისა.

უადგილოა განაღდება სიტყვის ხმარება ამოცანის გვერდითაც — „ამოცანის ასახელოდ განაღდება“ შეუძლებელია: ამოცანას ან ამოხსნიან, თუ საქმე მათემატიკურ ამოცანას ეხება, ან გადაჭრიან (გადაწყვიტენ), თუ ამოსაცნობ საკითხზეა ლაპარაკი, ან კიდევ შეასრულებენ, თუ ამოცანაში მიზანდასახულობა იგულისხმება.

ასევე შეუძლებელია „სესხზე ხელისმოწერის განაღდება“: საქმე ეხება ალბათ ხელისმოწერის დამთავრებას.

შეუფერებელ კონტექსტებში გამოყენებამ განაღდების მნიშვნელობა ისეთი ბუნდოვანი და უსახური გახადა, რომ ზოგიერთს არც კი ეუხერხულება დაწეროს — მავანს „მე-16 ტურში უკვე განაღდებაული ჰქონდა ჩემპიონის სახელი“, თუმცა, ცხადია, რომ აქ საქმე მხოლოდ უზრუნველყოფას შეიძლება შეეხებოდეს; ან კიდევ ზოგჯერ შესაძლებლად მიაჩნიათ ილაპარაკონ უპირატესობის განაღდების შესახებ სპორტსმენთა შეჯიბრებაზე, ნაცვლად უპირატესობის გამოყენებისა.

ჯირითი — სასროლი ჯოხი, რომელსაც იყენებდნენ თავისებურ ცხენოსნურ შეჯიბრებაში — ძალიან მალე თვით ამ შეჯიბრების სახელად გადაიქცა. ამისდა მიხედვით **მოჯირითე** ამგვარი შეჯიბრების მონაწილეს აღნიშნავს: „თეკლა-ბიჭი არც ერთ მოჯირითეს და მსროლელს არ ჩამოუყვარდებოდა ჯირითსა და ცხენოსნობაში“ (ვაჟა); „ზოგ მოჯირითეთაგანს ნება არ ჰქონდათ მარჯვენა ხელში აედოთ [ჯირითი] და მარცხენათი ათამაშებდნენ“ (აკაკი).

ჯირითობს არის 'ჯირითის შეჯიბრებაში მონაწილეობს': „ზოგ ალაგას ჯირითობდნენ, ზოგგან ფერხული დაებათ“ (გ. წერეთელი).

ამავე ფუძის სიტყვა **გააჯირითებს** მეტაფორულად უხმარია გ. ლეონიძეს: „იქ კითხულობდა რუსთაველს გაღიმებული პირითა, ვინც შენს ქვეყნის სახელი გატყორცნა, გააჯირითა“.

ჯირითობა, როგორც ცხენოსნური შეჯიბრება, ცხადია, ცხენის ჭენებასთან იყო დაკავშირებული.

ცხენოსნური სპორტის დაქვეითებამ **ჯირით-სიტყვის** მნიშვნელობა გააბუნდოვანა და საკუთრივ **ჭენების** მნიშვნელობას დაუახლოვა. ამიტომ შესაძლებელი შეიქნა ამ ფუძიდან ახალი სიტყვების წარმოება ახალი, **ჭენებასთან** დაკავშირებული მნიშვნელობით:

მოჯირითობს 'მოაჭენებს' ან 'ჭენებით მოდის': „მოჯირითდა ქართველი ეროვნულ სამოსში“ (პრესა), „ერთი მშვენიერთაგანი, რომელიც ვირით მოჯირითობდა“... (შ. არაგვისპირელი).

მოაჯირითებს 'ჭენებით მოჰყავს': „ზუჩიანი, თორიანი მხედრები ქვექვეით მოაჯირითებდნენ ცხენებს“ (კ. გამსახურდია), „ნამდვილს ვერ ამჩნევ, ოცნების მოაჯირითებ ჰუნესა“ (ბაჩანა).

შეაჯირითებს 'ჭენებით შეჰყავს': „ამაყად შეაჯირითა ცხენი თავადის განიერ ეზოში“ (რ. ქორქია).

დააჯირითებს 'ჭენებით დაჰყავს': „ე რო ქუხს, ელია წინასწარმეტყველი ზის დროშაში და დააჯირითებს ცაში“ (ს. მგალობლიშვილი) და სხვ. და სხვ.

ამგვარი გამოთქმების მომრავლებამ ისე უცვალა მნიშვნელობა ფუძეს, რომ უკვე იმ სიტყვებშიც, სადაც **ჯირითი** თავისი თავდაპირველი მნიშვნელობით იხმარებოდა, ახალი აზრი იქნა ჩაქსოვილი:

მოჯირითე — 'ჯირითის მტყორცნელის' გვერდით გაჩნდა **მოჯირითე** — 'ჭენებით მოსიარულე': „კანჯრისა და ჯეირანის მოჯირითე ჯოგი“ (კ. ჭიჭინაძე).

თვით სიტყვა **ჯირითი** 'სასროლი ჯოხის' მნიშვნელობისა და 'სას-

როლი ჯოხით თამაშის' მნიშვნელობის გვერდით გვხვდება 'ჭენების' მნიშვნელობითაც: „ჭაკი ჯირითით გაიჭრა პლანტაციის კვალში“ (გრ. ჩიქოვანი).

დღეს უკვე გვიანაა საკითხის დასმა იმის შესახებ, თუ რამდენად კანონიერია ქართულში 'ჭენების' აღსანიშნავად სიტყვა ჯირითის გამოყენება: მეტად გავრცელებულია ეს მნიშვნელობა, ფესვგადგმულია სალიტერატურო ქართულში; ამასთანავე სპორტული მნიშვნელობისათვის უკვე არსებობს სხვა სახელიც — ისინდი, რომელიც მონოსემიური სიტყვაა და მარტო ამითაც აქვს უპირატესობა ჯირითის წინაშე.

ამრიგად, ქართულში ჯირით- ფუძის ადგილზე მსჯელობისას მიზანშეწონილია ამოვიდეთ იმ ფაქტიდან, რომ დააჯირითებს გარკვეულ შემთხვევებში იღებს დააჭენებს ზმნის საგნობრივ მნიშვნელობას (ე. ი. იმავე მოქმედებას აღნიშნავს). ამოცანაა — გავიაზროთ მათი თანმხლები ემოციური ელფერი, სტილისტიკური თავისებურებანი, ე. ი. მოლაპარაკის სხვადასხვაგვარი დამოკიდებულება ცხენით სირბილის ამა თუ იმ შემთხვევასთან, რაც აპირობებს ამ ორი — დააჭენებს და დააჯირითებს — სიტყვისაგან ერთ-ერთის არჩევას.

ცხადია, ხელაღებით უარსაყოფია ჯირითის განურჩეველი გამოყენება ჭენების ყველა შემთხვევისათვის, მით უფრო, სამწერლობო ქართულის თვალსაზრისით გაუმართლებელია ასეთი ფრაზა: „ბჟოლასთან ბედაურმა ცხენმა ჯირითი მოადინა“ (უიარაღო); მოადენს სიტყვას ჯირითი სრულებით არ შეეფერება (მდრ. ბრაგვანს მოადენს, ზღართანს მოადენს...).

კამარა შეკრა და არა კამარა კრა, ვაკრა, აუკიდა...

კამარა ფართოდ გავრცელებული სიტყვაა. იგი დიდი ხნის წინათ დამკვიდრდა ქართულში. მისი მნიშვნელობაც საყოველთაოდ ცნობილია: 'შენობის კედლების, სვეტებისა და მისთ. ზევითა ნაწილების გადამხურავი ნაგებობა, ჩვეულებრივ რკალისებრი' (კლოებში 'საარყე ქვაბის ღარს' და 'ურმის თუ აკვნის ერთ-ერთ ნაწილსაც' აღნიშნავს, მაგრამ სამწერლობო ენისათვის ეს მნიშვნელობა დამახასიათებელი არ არის).

კამარა სიტყვასთან ყველაზე ბუნებრივია შეკრავს ზმნა. შეკვრა პირველ ყოვლისა 'შეკონვას' ნიშნავს: შეკრავენ ძნას, თაიგულს, ტივს...

აქედან გამოცალკევებულია შეკვრის სპეციალური, დურგლობასთან თუ ხურობასთან დაკავშირებული მნიშვნელობა: „წიფლის ფიცრებისა... შეკრეს კუბო“ (ვაჟა), „ნოესაც შაუკრამ (= შეუკრავს)

ვეებერთელა კიდობანი“ (მელანია), „ააშენა სახლი, მჭიდროდ შეკრა მისი კედლები“ (კ. ლომთათიძე).

შეკრავენ, აგრეთვე, გუმბათს, თაღს, კამარას... ამ გამოთქმათა გადატანითს ხმარებას ხშირად ვხვდებით ლიტერატურაში: „აქ მოგზაური მიდის მწვანე გუმბათს ქვეშ, რომელიც შეუკრავს აქეთ-იქით მთების დიდრონს ხეებს“ (ი. გოგებაშვილი), „ერთმანეთში გადახლართულებს [თხილის ტოტებს] ფერხული დაებათ, ცოცხალი სასიამოვნო თაღი შეეკრათ“ (ა. ყაზბეგი), „ის ხეები იმნაირად დაზრდილან, რომ ერთი პირის ხეების შტოები მეორე პირის ხეების შტოებში გაყრილ-გამოყრილან და იმგვარად შეუკრავთ თაღი, რომ შუადღის სხივები იმ გზაზე ვეღარ ეცემიან“ (აკაკი)...

კამარის შეკრა გამოყენებულია იმის აღსანიშნავადაც, რომ ხტომით ან ფრენით ჰაერში ნახევარწრეს მოხაზავს ცხოველი, ფრინველი...: „ცხენმა ერთი ორიოდ კამარა შეკრა“ (ილია), „ვეფხვმა კამარა შეკრა“ (ბაჩანა), „არწივმა რამდენჯერმე შეკრა კამარა“ (შ. არაგვისპირელი), „მოსწყდა ვიღაცა ახალუნა თხუთმეტ-თექვსმეტის წლისა, შეკრა რამდენიმე კამარა და თვალის დახამხამებასთან ერთად ქუდმოტაცებული მიქროლავდა“ (ა. ყაზბეგი), „გასწი, ოცნებავ, გაშალე ფრთები, გაინავარდე, შეკარ კამარა“ (ი. გრიშაშვილი), „დუგლასმა ჰაერში კამარა შეკრა და ტყეში დაეშვა“ (დ. ბაქრაძე), „თვითმფრინავი კამარას კრავდა“ (კ. ლორთქიფანიძე).

კამარის ამგვარივე გადატანითი ხმარება გვხვდება შემდეგ ფრაზებში: „ვეფხვნი მოხტიან კამარით“ (ვაჟა), „ერთის კამარით ათასს წელიწადს ზედ ახტება“ (ილია); გვხვდება ასეთი ფრაზებიც: „გარიელა აფრინდა, გაშალა მხრები, ორჯერ თუ სამჯერ კამარა გააკეთა...“ (თ. რაზიკაშვილი), „წყლიდან ამოხტა ჭანარი საყენზე მალლა და ჰაერში შეითამაშა! ერთი ლოთიანი კამარა გააკეთა, რომ...“ (ა. ცაგარელი).

ყველა ამ შემთხვევაში კამარა თავის ადგილზეა.

მაგრამ კამარის მნიშვნელობა ზოგჯერ, ჩანს, გაბუნდოვანებულია. ამიტომ ფრაზებიც გაუმართავია შემდეგ შემთხვევებში:

„ქორი ჰაერშივე გადატრიალდა და ჰკრა ცაში კამარა“ (აკაკი).

„თოხიტარა ისარივით გამოვარდა მაშინვე, ჰკრა კამარა, დასწყვილა და მიიძალა ჰაერში“ (აკაკი).

„მიმინომ კამარა ჰკრა, ერთ წუთში გადაევლო თავზე [წეროს]“ (კ. გამსახურდია).

„გაჰკრეს კამარა მერცხლებმა“ („ლელო“).

„აუკიდეს კამარა და დადგნენ აღმოსავლეთის გზას სასიძოვები“ (აკაკი).

უეჭველია, გადატანითი ხმარების დროსაც მხოლოდ კამარის შეკვრის (ან გაკეთების) შესახებ შეიძლება ლაპარაკი. შეუძლებელია კამარა ჰკრან, გაჰკრან, აუკიდონ...

კიდევ არაერთი შემთხვევის მოყვანაა შესაძლებელი იმის ნათელსაყოფად, თუ როგორ ბუნდოვანდება ფრაზის მნიშვნელობა, როგორ ქარწყლდება მისი გამომხატველობითი ძალა, როდესაც მეტაფორულად ნახმარი სიტყვა შეუსაბამო კონტექსტში გამოიყენება².

² საილუსტრაციო მასალის შერჩევისას ვსარგებლობდით განმარტებითი ლექსიკონის სადოკუმენტაციო ფონდით, რომელიც ენათმეცნიერების ინსტიტუტში არის დაცული.